

Eesti Lambakasvatajate Selts

Aretustegevuse aastaaruanne

2015

MÄRJAL, 2016

Sisukord

Sisukord.....	1
1. Ülevaade ELaS aretustegevusest 2015. aasta aruandeperioodil.....	2
2. Eesti tumedapealise (ET) lambatõu aretustulemused 2015. aasta jõudluskontrolli aruandeperioodil.....	6
2.1. ET lammaste aretuspulatsiooni jõudluskontrolli karjade keskmised näitajad 2015. aastal ..	6
2.2. ET lammaste geneetiline hindamine. Suhtelised aretusväärtused.....	7
3. Eesti valgepealise (EV) lambatõu aretustulemused 2014. aasta jõudluskontrolli aruandeperioodil.....	122
3.1. EV lammaste aretuspulatsiooni jõudluskontrolli karjade keskmised näitajad 2014. aastal	12
3.2. EV lammaste geneetiline hindamine. Suhtelised aretusväärtused.	133
4. Lammaste hindamine	16
4.1. Hinnatud noorjäärade välimiku ja lihavormide osas.....	16
5. Muutused aretuspulatsioonis, võrdlus 2014. aastaga	18
6. ET ja EV aretusprogrammi eesmärgid 2008-2013/14 ning nende täitumine.....	18

1. Ülevaade ELaS aretustegevusest 2015. aasta aruandeperioodil

Eesti Lambakasvatajate Seltsi (ELaS) aretustegevuse aastaaruande koostamisel on kasutatud Veterinaar- ja Toiduameti Avaliku teenuse standardit aretusühingute aastaaruande (aretustegevus) kohta. ELaS aretusala tegevus on toimunud kooskõlas Põllumajandusloomade aretuse seaduse, Euroopa Liidu aretusala õigusaktide ning vastavalt ELaS Eesti tumedapealise lambatõu- ning Eesti valgepealise lambatõu aretusprogrammidele, mis on kinnitatud aastateks 2015-2021.

Aretusprogrammidest tulenevalt on ELaS poolt läbiviidud aretustöö eesmärgiks Eesti lambakasvatuse muutmine senisest tasuvamaks majandusharuks. Selle eesmärgi teostamiseks on võetud põhisuunaks lammaste lihajõudluse tõstmine ning viljakate, varavalmivate tallede kasvatamine, kellelt saadakse heade lihavormide ja kõrge lihaklassiga lihakehasid. Sealhulgas pööratakse senisest rohkem tähelepanu just tallede lihajõudluse suurenemisele ning sugujärade ja põhikarja uttede kohastumusele nii intensiivtootmise kui mahekarjatamise oludega.

2015.a. aretusaruanne käsitleb aretustegevust, mis on seotud poegimisperioodiga alates 1. septembrist 2014 kestvusega kuni 31. august 2015 ning lammaste poegimisajaga otseselt mitte seotud tegevusi alates 1. jaanuarist 2015 kuni 31. detsembrini 2015.

Jõudluskontrolli elektroonilisse andmebaasi „Pässu“ sisestasid 2015 aasta jooksul andmeid kokku 50 kasvatajat. See aasta oli seltsi seisukohast erakorraline. 2014/15 aastal oli loodud uus samas valdkonnas tegutsev lammaste aretusorganisatsioon Eesti Tõulammaste Aretusühing (ETLA). Pakutavast valikuvõimalusest tingitult lahkus ELaS jõudluskontrollist uude organisatsiooni 2015 aasta jooksul 11 kasvatajat. Lisaks lahkusid seltsist 2 kasvatajat tervislikel põhjustel ning üks kasvataja lõpetas loomade pidamise ning müüs oma karja. Uusi liitujaid sooviga ühineda ELaS jõudluskontrolliga lisandus 12 lambakasvatajat. Suuremaks ettevõtmiseks jõudluskontrolli ja aretustegevuse valdkonnas võib veel lugeda uue elektroonilise andmebaasi (Pässu 2.0) väljatöötamise alustamist, eesmärgiga võtta kaasajastatud andmebaas kasutusele alates 2016 aasta algusest.

Riigipoolsete regulatsioonidega on muudetud oluliseks aretuspopulatsiooni suuruse fikseerimine 1. detsembri seisuga. 01.12.2015 oli lammaste jõudluskontrollikarjades 4032 eluslammast, kelle suhtes teostati kinnitatud aretusprogrammide nõuetest lähtuvat jõudluskontrolli. 2804 lammast esitati

põllumajandusloomade aretustoetuse saamiseks, mis on 67,4% eelmisel 2014 aastal esitatud loomadest. Struktuurselt oli lammaste jõudluskontrollis 1461 (toetuste saamiseks esitati 1253) eesti tumedapealist (tõutähis ET) koos parandajatõugudega (tõutähised SUF, GER) ja 1623 (toetuse saamiseks esitati 1551) eesti valgepealist (tõutähis – EV), koos parandajatõugudega (tõutähised TEX, DOR, NV) lammast. Ülejäänud 948 lamba osas oli lünki jõudluskontrolliandmete kogumises või ei vastanud aretusprogrammi nõuetele lammaste veresus ja/või põlvnemisandmete kogumine. Nii suure arvu lammaste mittevastavus aretusprogrammidega kehtestatud nõuetele on seletatav uute karjade tulekuga ELaS jõudluskontrolli. Enamus liitunud karjade loomadest pärines väljastpoolt senist aretussüsteemi ega olnud varem kaasatud ametliku jõudluskontrolli programmiga.

1. detsembri 2015 seisuga oli lammaste tõuraamatutesse kantud 3820 eluslammast, neist jõudluskontrollikarjades 3033. Tõuraamatu lammastest 1902 olid kantud ET tõuraamatusse, neist jõudluskontrollis 1531 ning 1918 EV tõuraamatusse, neist jõudluskontrollis 1502.

Käesolev aretusaruanne annab ülevaate 26 karja aretustulemustest kust kogutud andmed vastasid aretusprogrammides esitatud nõuetele: 13 ET ja 13 EV karja. Ülevaade aretuslammaste jaotumisest karjade vahel on esitatud tabelis 1. Karjad on jagatud suurusgruppidesse põhikarja uttede arvu alusel. Jõudluskontrolli läbiviivates farmides on vähenenud väikeste karjade osakaal. Suurem osa nii ET kui ka EV populatsiooni lammastest (vastavalt 49% ja 55%) kasvab karjades, kus sama tõugu põhikarja uttesid on üle 100 (Tabel 1).

Tabel 1. Jõudluskontrollialuste lammaste jaotumine aretusgruppidesse seisuga 1. dets. 2015.

Eesti tumedapealised karjad			Eesti valgepealised karjad		
ET põhikarja suurus	Karjade arv	% populatsiooni lammastest	EV põhikarja suurus	Karjade arv	% populatsiooni lammastest
Kuni 50 ET põhikarja utte	3	5%	Kuni 50 EV põhikarja utte	5	16%
50 kuni 100 ET põhikarja utte	6	46%	50 kuni 100 EV põhikarja utte	5	29%
Üle 100 ET põhikarja ute	4	49%	Üle 100 EV põhikarja ute	3	55%

ETLA jõudluskontrolli kasuks loobusid: Andja Talu; Imme Neare; Ivo Kruusenberg; Jaan Veski; Janika Mirka; Lilien Veske; Ott Liivlaid; Talumees OÜ; Rehekivi OÜ; Tõrvaaugu Mahetalu; Vahur Agar.

Muudel põhjustel lõpetasid jõudluskontrolli Eve Puustusmaa; Lembit Laurent; Nils Niitra. 2015.a.

ELaS jõudluskontrolliga liitunud karjadeks on: Kaasiku Talu OÜ; Karula Lammas OÜ; Maasikmäe Linnu Talu; Manni OÜ; Merike Liiv; Märt Kahu; Otimäe Talu OÜ; Utemaa OÜ; Pihelmäe Talu; Roosi Talu OÜ; Saare Agro OÜ; Vermo Bio Gold OÜ.

Noorjäärasid hinnati lähtudes aretusprogrammidega kehtestatud nõuetest neljateistkümnes karjas kokku 81 looma.

Talleregistrisse kanti andmed 2210 elusalt sündinud talle kohta.

PrP genotüüp määrati 18 lambal: Kõik loomad kellel genotüüpi määrati olid jäärad. Uuritud loomadel tuvastati vaid kahte riskigrupi, R1 ja R2 (

Tabel 2).

Tabel 2. 2015. aastal lammastel määratud skreipi riskigrupid.

Skreipi riskigrupp	R1	R2	Kokku
Genotüüpiseeritud lambaid	9	9	18
%	50%	50%	100%

Vahemikus 01.01.2015 kuni 31.12.2015 tegeles lammaste tõumüügiga 23 farmerit. Kokku müüdi 593 lammast, sh 127 jäära ja 466 utte. Tõulambaid müüdi aruandeperioodil Eestist välja kokku 22. Neist 9 olid jäärad ning 13 uted. Loomad pärinesid kuult erinevalt aretajalt, 12 lambal oli sihtriigiks Läti Vabariik, 10 ute sihtriigiks oli Valgevene.

Eesti Lambakasvatavate Selts väljastas põlvnemistunnistused või nende koopia 265 lambale, mis on 45% suguloomaks müüdud lammaste arvust.

Jõudluskontrolli perioodil saadi järglasi 51 jääralt, neist ET populatsioonis 15 jääralt ja EV populatsioonis 36 jääralt. Ühel kasvatajal tekkis vääramatu jõu tagajärjel vabapaarituse juhtum karjas, mistõttu tema paarituses osalenud jäärad ei lähe statistiliselt arvesse. Karjas olnud jääradele ei kanta jõudlusandmete kogumisel järeltulijaid ning paaritusest sündinud talledele märgitakse põlvnemises et isa on teadmata. Niiviisi toimides on välistatud teadmata päritoluga isast põlvnevate tallede kandmine tõuraamatutesse ning poeginud uttedel on tagatud viljakuse arvestuses jõudlusandmete kogumine.

2015.a. arvutati lammaste andmebaasi lisandunud poegimisandmete ja kaalumisandmete alusel lammaste suhteline aretusväärtus (SAV) viljakusele ja tallede kasvukiirusele. Hindamisel kasuta-

takse viljakuse informatsioonina alates 01.01.2004.a. sündinud ja vähemalt ühe aasta vanuselt esmakordselt poeginud uttede poegimisandmeid ning kasvukiiruse informatsioonina alates 01.01.2005.a. salvestatud lammaste kaalumise andmeid. SAV hindamine toimus 3 korda aastas: 15. juuliks, 05. septembriks ja 05. oktoobriks andmebaasi salvestatud jõudluskontrolliandmete alusel. Hindamistulemused arvutatakse kõikidele hindamises osalenud lammastele, avaldatakse nendest ainult statistiliselt usaldusväärsed. Geneetilise hindamise värskemad tulemused on esitatud lambatõugude aretustulemuste juures ja käesoleva aruande lisades.

2. Eesti tumedapealise (ET) lambatõu aretustulemused 2015. aasta jõudluskontrolli aruandeperioodil

Eesti tumedapealise lambatõu aretuse eesmärgiks aastal 2015 on muuta ET tõugu lammaste kasvatamine tasuvamaks ja atraktiivsemaks majandusharuks mis lähtub kohalikest traditsioonidest ja olustikust. Eesmärgi täitmiseks on vajalik:

- 1) Tallede lihajõudluse suurendamine
- 2) Lammaste aretamine parema kohastumise suunas (vastupidavuse ja emaomaduste parandamine)
  - a. suur- ja intensiivtootmisse
  - b. mahetootmisse
- 3) Jõudluskontrollis olevate lammaste osakaalu suurendamine populatsioonis

Eestis on saanud tavaks hinnata lammaste aretuspopulatsiooni suurust 1. detsembri seisuga. Aruandeaastal oli eesti tumedapealise lambatõu aretuspopulatsiooni suuruseks 2158 lammast, aretusprogrammi nõuetele vastavas jõudluskontrollis oli 1461 lammast.

Seisuga 01.12.15. a. esitas nõuetele vastavaid jõudluskontrolliandmeid seltsile 13 kasvatajat. Nende karjades oli eesti tumedapealiste lammaste tõuraamatusse (ET tõuraamatusse) kantud 868 lammast.

2.1. ET lammaste aretuspopulatsiooni jõudluskontrolli karjade keskmised näitajad 2015. aastal:

ET jääraga paarituses olevate uttede arv – 859.

Farmide paaritusregistrite andmetel paaritati ettevõttes keskmiselt 66 ET utte. See arv langes võrreldes eelnenud 2014. aastaga 7 ute võrra. Suurim ühes ettevõttes paaritusse läinud uttede arv oli 143 ja väikseim 12. Väikseim paaritusgrupp oli võrreldes 2014 aastaga kahe ute võrra suurem.

Talleregistritesse kantud andmete kohaselt poegis 705 ET või ET parandajatõugu jääraga paaritatud utte.

Poeginud uttede suhe paaritusgruppides olnud lammastes oli ühtlasem kui 2014. aastal. Samuti ei erinenud karjade võrdluses suured ja väikesed karjad nii, nagu 2014 aastal. Lambad poegisid erinevate suurustega farmides keskmiselt 88-89%. Populatsiooni keskmine näitaja 89%.

Uttele viljakus oli keskmiselt 1,6 talle/poeginud ute kohta, mis on samuti parem kui 2014 aastal

Talleregistrisse esitati andmed 1122 sündinud talle kohta. Nendest elusana sünde sisestati 1052 talle kohta ehk 95%, mis on hea näitaja kogu populatsioonis. Elusalt sündinud tallede protsent paranes võrreldes 2014. aastaga. Populatsiooni kõrgeim karja viljakuse näitaja oli 2,0 ja madalaim 1,3 talle poeginud ute kohta. Uttele viljakus oli parem keskmise suurusega (50 kuni 100 PK) ja suurtes karjades (üle 100 PK) karjades – 1,6 sündinud talle poeginud ute kohta. 2014. aastal saavutati parimad tulemused väikestes (kuni 50PK utte) ja suurtes karjades (100 ja rohkem PK utte). Elustallesid kasvas üles populatsiooni keskmisena 1,5. Madalaim näitaja oli 1,3 ning kõrgeim 1,9.

Tallede 100 päeva mass.

Talled kaalutakse 90–150 päeva vanuses ning programm arvutab sünniaja ja kaalumise kuupäeva järgi korrigeeritud 100 päeva massi. ET lammaste jõudluskontrolli karjades oli ühe karja tallede 100 päeva masside kõige väiksem keskmine tulemus 23 kg ja kõige rohkem 30 kg. 2015. aastal olid pisut paremad tulemused väikestes ja keskmise suurusega karjades. Tallede keskmine 100 päeva mass oli neis 27kg. 2014/2015 poegimisperioodil sündinud ET tallede keskmine 100 päeva mass oli 26 kg, mis on sama kui aasta varasemal perioodil.

748 ET talle kohta esitati 2015. aastal niisugused kaaluandmed, mille põhjal oli 100 päeva massi määramine võimalik. See moodustab jõudluskontrolli karjades 66% ET populatsiooni elusatest, kaalumiseks sobilikku vanusesse (90 – 150 päeva) jõudnud talledest. Talledid kaaluti hoolikamalt väikestes ja keskmise suurusega karjades.

Tallede ööpäevane keskmine juurdekasv karjas oli kõigi karjade keskmisena 215 g (minimaalselt ühe karja keskmisena 151 g/ööpäevas ja maksimaalsena 283 g/ööpäevas). 2014 aastal oli kõikide karjade keskmine ööpäevane kaaluüve 214g.

Numbrilise ülevaate Eesti tumedapealise (ET) lambatõu jõudluskontrolli tulemuste kohta 2015. aastal näeb Tabel 3.

2.2. ET lammaste geneetiline hindamine. Suhtelised aretusväärtused.

2015. aastal jätkatakse aretustegevuse aruandes informatsiooni väljastamist kasvatajatele aretuspopulatsiooni lammaste suhteliste aretusväärtuste kohta, millega alustati eelmisel 2014 aastal. Varasematel aastatel sai jõudluskontrolliandmete koguja tagasisidet vaid oma karja lammaste suhteliste aretusväärtuste ja tallede põlvnemisindeksite kohta.

Geneetiliste hindamiste tagasiside karjade lõikes on esitatud ühes tabelis koos tõuraamatusse kantud lammaste osakaalu väljendava protsendiga (Tabel 4). Tõuraamatusse on kantud keskmiselt 57% jõudluskontrollikarja lammastest (minimaalselt 20%, maksimaalselt 80%).

Suhteline aretusväärtus tallede kasvukiirusele (aretustunnusele „100 päeva mass“) on ET lammastel sarnane suhtelise aretusväärtusega viljakusele (aretustunnusele „elusalt sündinud tallede arv“). Keskmiselt on mõlemad 7% karja lammastest. Seega võib olla võrreldes 2014 aastaga ühtlasemalt mõjutatud tallede kasvukiirus ja pesakonna suurus.

12	Latika Talu OÜ	143	62	78	78	100%	126	100	79%	1,6	1,3	1,3	100	17	17%	19	151
13	Sireli Talu	289	181	99	92	93%	132	126	95%	1,4	1,3	1,3	126	109	87%	26	219
Üle 100 ET lamba	Grupis kokku	713	471	429	285		453	406					406	208			
	Grupi keskmine			107	95	89%	151	135	89%	1,6	1,4	1,4	135	69	51%	23	189
Kõik farmid kokku		1461	868	859	705		1122	1052					1052	748			
Populatsiooni keskmine				66	58	89%	91	84	95%	1,6	1,5	1,5	85	56	66%	26	215

*Kaasiku talu OÜ alustas jõudluskontrolliga 2015 aasta teises pooles. Kari koosneb teistelt aretajatelt ostetud tõulammastest. Seetõttu ei ole kajastatud 2015 aasta paaritus- ja poegimistulemused.

Tabel 4. Tõuraamatusse kantud ja kõrge suhtelise aretusväärtusega (SAV) lammaste osakaal ET karjades 2015. aasta aretustulemuste põhjal. Kõrgeks loeti SAV väärtused alates 110. Arvestatud on tõuraamatusse kantud ja kõrge SAV-ga ET lammaste suhtarvu kasvataja eesti tumedapealiste lammaste seas.

Nimi	Tõuraamatusse kantud lammaste osakaal karjas	Kõrge kasvukiiruse SAV lammaste osakaal karjas	Kõrge viljakuse SAV lammaste osakaal karjas
Alo Sinimäe	80%	15%	19%
Arvo Sulengo Kuivamäe Talu	54%	11%	2%
Kaasiku Talu OÜ	83%	0%	0%
Karupüksid OÜ	48%	10%	3%
Laire Käis	66%	2%	9%
Latika Talu OÜ	43%	1%	3%
Leedritalu OÜ	64%	0%	0%
Leonid Kirss	53%	3%	2%
Maasikimäe Linnu talu OÜ	44%	9%	26%
Võima Rancho OÜ	63%	24%	2%
Peldamäe Talu OÜ	20%	2%	9%
Sireli Talu	63%	8%	4%
Priidu Veersalu	66%	8%	13%

3. Eesti valgepealise (EV) lambatõu aretustulemused 2015. aasta jõudluskontrolli aruandeperioodil.

Eesti valgepealise lambatõu aretuse eesmärgiks aastal 2015 on muuta EV tõugu lammaste kasvatamine tasuvamaks ja atraktiivsemaks majandusharuks mis lähtub kohalikest traditsioonidest ja olustikust. Eesmärgi täitmiseks on vajalik:

- 1) Tallede lihajõudluse suurendamine;
- 2) Lammaste aretamine parema kohastumise suunas (vastupidavuse ja emaomaduste parandamine);
  - a. suur- ja intensiivtootmisse
  - b. mahetootmisse
- 3) Jõudluskontrollis olevate lammaste osakaalu suurendamine populatsioonis

1. detsembril 2015. aastal oli eesti valgepealise lambatõu aretuspopulatsiooni suuruseks 1832 lammast. Tabel 5. Eesti valgepealise (EV) lambatõu aretustulemused aastal 2014 on esitatud jõudluskontrolliandmeid 1623 lamba kohta.

Seisuga 01.12.15.a. viidi jõudluskontrolli läbi 13 EV lammaste karjas millistes tõuraamatusse kuulus 1232 lammast.

3.1. EV lammaste aretuspopulatsiooni jõudluskontrolli karjade keskmised näitajad 2015. aastal

EV jääraga paarituses olnud uttede arv – 904.

Karjade keskmisena oli see näitaja 82 utte, mis on suurenenud 2 ute võrra (võrreldes eelmise aruandeperioodiga). Suurim paaritatud uttede arv ühes karjas oli 198 ja väikseim 13.

Talleregistrisse kanti 780 ute poegimisandmed.

Keskmiselt oli poegijate suhtarv paaritusgrupi moodustanud uttedega karjade võrdluses ühtlane, olles 86-87%. Suurtes (100 ja enam PK utte) ja keskmistes karjades (50 kuni 100 PK utte) oli see näitaja 87%. Populatsiooni keskmisena vastavalt 86%.

Uttele viljakus keskmiselt oli 1,6 talle/poeginud ute kohta.

Talleregistrisse esitati andmed 1268 sündinud talle kohta. Nendest elusana sündi sisestati 1158 talle kohta ehk 92 %, mis on stabiilne näitaja kogu populatsioonis. Elusalt sündinud tallede protsent oli sama ka 2014 aastal. Populatsiooni kõrgeim karja viljakuse näitaja on 1,9 ja madalaim 1,1 talle poeginud ute kohta. Uttele viljakus on parem suurtes (100 ja enam PK utte) ja keskmise suurusega

karjades, keskmiselt 1,7 sündinud talle ühe poeginud ute kohta. EV aretuspopulatsiooni keskmine näitaja on 1,6.

Tallede 100 päeva mass.

Talled kaalutakse 90–150 päeva vanuses ning programm arvutab sünniaja ja kaalumise kuupäeva järgi korrigeeritud 100 päeva massi. EV lammaste jõudluskontrolli karjades oli ühe karja tallede 100 päeva masside kõige väiksem keskmine tulemus 18 kg ja kõige suurem 37 kg. Talled kasvasid kiiremini üles väikestes (alla 50 PK) suurusega karjades. Tallede 100 päeva mass selles karjagrupis on keskmiselt 28 kg mis on 1kg võrra parem kui 2014 aastal. Kogu EV aretuspopulatsiooni keskmine on 27 kg mis on samuti 1kg võrra paranenud.

915 EV talle kohta esitati 2015. aastal niisugused kaaluandmed, mille põhjal oli 100 päeva massi määramine võimalik. See moodustab jõudluskontrolli karjades 87% EV populatsiooni elusatest, kaalumiseks sobilikku vanusesse (90 – 150 päeva) jõudnud talledest.

Tallede ööpäevane keskmine juurdekasv karjas oli kõigi karjade keskmisena 226 g (minimaalselt ühe karja keskmisena 149 g/ööpäevas ja maksimaalsena 328 g/ööpäevas). See tulemus on paranenud võrreldes 2014. aasta karjade keskmise ööpäevase kaaluuibega (220 g).

Numbriline ülevaade Eesti valgepealise (EV) lambatõu jõudluskontrolli tulemuste kohta 2015. aastal on esitatud Tabel 5. Eesti valgepealise (EV) lambatõu aretustulemused aastal 201

3.2. EV lammaste geneetiline hindamine. Suhtelised aretusväärtused.

2015. aastal jätkame aretustegevuse aruandes informatsiooni väljastamist kasvatajatele aretuspopulatsiooni lammaste suhteliste aretusväärtuste kohta, millega alustasime eelmisel 2014 aastal. Varasematel aastatel sai jõudluskontrolliandmete koguja tagasisidet vaid oma karja lammaste suhteliste aretusväärtuste ja tallede põlvnemisindeksi kohta.

Geneetiliste hindamiste tagasiside karjade lõikes on esitatud ühes tabelis koos tõuraamatusse kantud lammaste osakaalu väljendava protsendiga (Tabel 6). Tõuraamatusse on kantud keskmiselt 72% jõudluskontrollikarja lammastest (minimaalselt 21%, maksimaalselt 100%).

Suhteline aretusväärtus tallede kasvukiirusele (aretustunnusele „100 päeva mass“) on EV lammastel kõrgem kui suhteline aretusväärtus viljakusele (aretustunnusele „elusalt sündinud tallede arv“).

Tabel 5. Eesti valgepealise (EV) lambatõu aretustulemused aastal 2015

EV karja suurus ja EV tõuraamatusse kantud lammaste arv seisuga 01.12.15. Paaritus- ja talleregistri andmed poegimisperioodi 01.09.14–31.08.15 kohta. Lühendite selgitused: „EV“ eesti tumedapealist ja parandajatõugu lammaste arv karjas. „EV TR“ EV tõuraamatusse kantud lambad.

Jrk nr	Aretaja	EV, loomade arv	EV TR, loomade arv	Paaritati EV jääraga (uttetid)	Neist poegitud	Poegijate %	Tallesid		Elustallede %	Poeginud ute kohta tallesid			Kaalumine			Keskmine 100p mass	Massiive (g/ööp)
							Kokku	Elusalt		Kokku	Elus	Üleskasvatatud	Tallesid	Kaalutud	%		
1	Lepatuka talu	65	44	31	25	81%	28	28	100%	1,1	1,1	11	28	18	64%	26	225
2	Liidia Kängsepp	33	28	44	37	84%	57	54	95%	1,5	1,5	1,5	54	51	94%	30	251
3	Marju Villems	26	22	19	17	89%	31	29	94%	1,8	1,6	1,6	29	28	97%	27	227
4	Mats Meriste	16	16	13	8	62%	12	11	92%	1,5	1,4	1,4	11	0	0%	-	-
5	Märt Kahu	63	13	38	36	95%	48	45	94%	1,3	1,3	1,3	45	26	58%	27	235
Kuni 50 EV lammast	Grupis kokku	203	123	145	123		176	167					167	123			
	Grupi keskmine			29	25	86%	35	33	94%	1,4	1,4	1,4	33	25	76%	28	236

Jrk nr	Aretaja	EV, loomade arv	EV TR, loomade arv	Paaritus EV jääraga (uttetid)	Neist poeginud	Poegijate %	Tallesid		Elus-tallede %	Poeginud ute kohta tallesid			Kaalumine			Keskmine 100p mass	Massiive (g/ööp)
							Kokku	Elusalt		Kokku	Elus	Üleskasvatatud	Tallesid	Kaalutud	%		
6	Ell Sellis	89	55	46	41	89%	75	72	100%	1,8	1,7	1,7	72	63	88%	26	219
7	Kaire Veskilt	110	47	58	42	72%	66	64	97%	1,6	1,4	1,4	64	30	47%	20	162
8	Maatar OÜ	72	70	26	25	96%	48	44	95%	1,9	1,8	1,8	44	44	100%	37	328
9	Forest Haldus OÜ	126	118	49	47	96%	91	88	97%	1,9	1,9	1,9	88	80	91%	26	224
10	Maa-Investeeringud OÜ	105	31	86	73	85%	95	80	84%	1,3	1,0	1,0	80	-	-	-	-
50-100 EV lammast	Grupis kokku	502	321	265	228		375	348					348	217			
	Grupi keskmine			53	46	87%	75	69	95%	1,7	1,6	1,6	70	43	61%	27	233
11	Tsura talu OÜ	449	404	198	193	97%	348	324	93%	1,8	1,5	1,5	324	306	94%	29	252
12	Urmas Aava	203	137	115	85	74%	144	121	84%	1,7	1,4	1,4	121	90	74%	18	149
23	Muresse Talu OÜ	266	247	181	151	83%	225	198	88%	1,5	1,2	1,2	198	179	90%	27	228
Üle 100 EV lamba	Grupis kokku	918	788	494	429		717	643					643	575			
	Grupi keskmine			164	143	87%	239	214	88%	1,7	1,4	1,4	214	192	90%	25	210
Kõik farmid kokku		1623	1232	904	780		1268	1158					1158	915			
Populatsiooni keskmine				82	71	86%	116	105	92%	1,6	1,5	1,5	106	87	82%	27	226

Tabel 6. Tõuraamatusse kantud ja kõrge suhtelise aretusväärtusega (SAV) lammaste osakaal EV karjades 2015. aasta aretustulemuste põhjal. Kõrgeks loeti SAV väärtused alates 110. Arvestatud on tõuraamatusse kantud ja kõrge SAV-ga EV lammaste suhtarvu kasvataja eesti valgepealiste lammaste seas.

Nimi	% Tõuraamatusse kantud lammaste osakaal karjas	Kõrge kasvukiiruse SAV lammaste osakaal karjas	Kõrge viljakuse SAV lammaste osakaal karjas
Ell Sellis	62	6%	8%
Kaire Veskilt	43	14%	0%
Lepatuka Talu OÜ	68	20%	0%
Liidia Kängsepp	85	0%	6%
Maa-Investeeringud AS	30	10%	5%
Maatar OÜ	97	10%	0%
Marju Villems	85	4%	15%
Mats Meriste	100	13%	6%
Murese Talu	93	1%	0%
Märt Kahu	21	0%	0%
Forest Haldus OÜ	94	6%	7%
Tsura Talu OÜ	90	12%	2%
Urmas Aava	67	19%	11%

4. Lammaste hindamine

4.1. Hinnatud noorjäärad välimiku ja lihavormide osas

Perioodil 01.01.15 – 31.12.15 hinnati kõikides ELaS jõudluskontrollis osalevates karjades kokku 81 jäära, kellest nõuetele vastas 78. Hindamist teostati 14 karjas.

ET lambatõu ja tema komponenttõugu noorjääradest hinnati nõuetele vastavaks 41 looma.

EV lambatõu ja tema komponenttõugu noorjääradest hinnati nõuetele vastavaks 37 looma.

Kokku vastas EV ja ET karjades nõuetele 93% hinnatud noorjääradest. Jäärade hindamisest jõudluskontrolli karjades tõugude lõikes annab ülevaate Tabel 7

Tabel 7. Hinnatud noorjäärad tõugude kaupa.

Tõug	Aretaia kood	Aretaia nimi	Aeg	Hinnatud
ET	10083	Leonid Kirss	25.09.15	2
ET	10071	Sireli Talu	03.08.15	6
ET	10093	Väino Veersalu	07.07.15	8
ET	10303	Võima Rancho OÜ	24.09.15	8
ET	10304	Arvo Sulengo	05.06.15	5
ET	10310	Leedritalu OÜ	08.06.15	6
ET	10331	Priidu Veersalu	25.09.15	2
ET		Kokku		37
EV	10308	Maatar OÜ	14.07.15	12
EV	10312	Marju Villems	17.07.15	3
EV	10153	Tsura Talu OÜ	04.09.15	5
EV	10102	Urmas Aava	13.03.15	3
EV	10151	Liidia Kängsepp	02.07.15	6
EV	10069	Ell Sellis	27.07.15	1
EV		Kokku		30
GER	10071	Sireli Talu	03.08.15	1
GER		Kokku		1
NV	10102	Urmas Aava	13.03.15	1
NV		Kokku		1
SUF	10303	Võima Rancho OÜ	24.09.15	1
SUF	10071	Sireli talu	03.08.15	2
SUF		Kokku		3
TEX	10153	Tsura Talu OÜ	04.09.15	1
TEX	10102	Urmas Aava	13.03.15	3
TEX	10069	Ell Sellis	24.09.15	2
TEX		Kokku		6

5. Muutused aretuspopulatsioonis, võrdlus 2014. aastaga

2015 aasta jooksul toimus suuri muutusi ELaS jõudluskontrolli karjade hulgas. Lahkus ELaS jõudluskontrollist kokku 14 karja, ning liitus 12 uut. Kokku tekitas aretajate liikumine umbes 50% jõudluskontrollis osalevate karjade ja loomade vahetuse. Seetõttu ei ole esitatud andmete vahendusel mõistlik anda õiget võrdlusmomenti 2015 aastast 2014 suhtes tehtuga.

6. ET ja EV aretusprogrammide eesmärgid ning nende täitumine

Heaks tulemuseks võib lugeda poeginud uttede suuremat osakaalu võrreldes 2014 aastaga ning seda kõikides karjagruppides. Tõusnud on tallede keskmised 100 päeva massid ning ööpäevased massiibed. Nende näitajate paranemine ja ühtlustumine kõigis karjagruppides tagavad nii eesti tumedapealise lambatõu kui eesti valgepealise labatõu aretusprogrammides seatud eesmärkide saavutamise. Aretusprogrammid näevad prioriteetidena ette

- 1) Lammaste aretamine parema kohastumise suunas (vastupidavuse ja emaomaduste parandamine), sobivate tõuloomade pakkumine nii väike-, suur- kui mahetootjale
- 2) Tallede lihakuse suurendamine
- 3) Jõudluskontrollis osalevate loomade arvu suurendamine kogu populatsioonis

Kokkuvõtteks võib järeldada, et kogutud andmete põhjal leiab kinnitust jõudluskontrollis osalevate karjade sihipärane töö aretusprogrammidega seatud eesmärkide täitmiseks.

Aruande koostas: 01.07.2016

Allkirjastatud digitaalselt

Andrus Randver
ELaS aretustöö koordinaator